

ПИСЬМО ИЗ ТЮРЯ-КУРГАНА[1]

Эй, бизни мусулмон фиркалар, сизларни бу йиллардаги ахволи аъмолларингиз ичкари шаҳарлардаги маданият топган халкга кулки бўладургон холлардурки, бунини олдини ҳеч қайсиларимиз олмадук. Эмди олиб ҳам бўлмади. Бул қарздорликлар мулкларимизни ва обрўларимизни тўқмакка сабаб бўлган беилм, беҳисоб, бефикр ва маданиятсизликларимиз, бепарволигимиз ва эринчоклигимиздур. Хусусан, ҳукумат бизни шаҳарларимизни забт қилгандин буён қайси бир сартиядин мадрасаларда хатм қилиб, замонага мувофиқ илмлар ҳосил қилди? Қанча сарт болалари ўқийдур, билурмусиз? Йўк, йўк! Холо ҳам биз қадимги, эски андишада мазорларга сизиниб, ўз динимизга ҳаракат қилмай, оқча топсак, хоҳиш улоқ, тўйларга ўн минг сарфи беҳуда, исроф деган уламо йўк. Ўлганга беш минг сарф-исроф учун қайси уламо буларга фатво берган, ҳалол деб. Ҳалол деса, бундан зарур ҳалоллар бор. Улар қолубдур. Ҳеч қимда халкга насиҳат йўк, бўлса ҳам қулоқга олмайлар. Ёшлар бўлса, қулки ила юриадурлар. Қарилар аҳли аёлини бетартибда, ахлоқсиз қилиб ўстурган. Ўйлангандин сўнг росхўд отасидин ейдур. Отаси бирор қун қамроқ росхўд берса, они ўлдурмакда. «Ўзидин қилган қайси қилган борсун давога». Бу муқабалолик, жаҳолат тартибсиз бўлуб, сўқуб, қатта қилиб, ёшлиқда қўчада ёнғоқ, ошук, ондин қаттароқ бўлганда гапхонада сафсата, азқия деган беҳуда сўз, урушмоқ, сўқушмоқни таълим оладур. Бу афъоли бадларни, бу мараз дардини доруси илмдур. Ёшларни мактабда тартиб қилиб ўстурмаганликдиндур. Холо ҳам сизларга вақтдур. Илмсиз қиши асоссиз девор деган. Асоссиз девор қояда беъътибор бўлур. Илм ўқунг, ўқутунг, ахлоқи фўнун замонага дарқорлик илмлар зарур, агар сиз шул замонда турмак бўлсангиз. Лекин, йўк, сизни қамонларингиз, бу қамона, бул аср эрмас, бул асрда турмақлик сизга душвор бўлур. Агарда янги илм, янги йўл, янги олам, янги асрдин бидъатни орода қилиб, сўфилик қилурман десаларингиз, ҳотири қамъ бўлинг. Эски нимарса қолган? Йўк, қар аср, қар қарн ахволи ўз вақтига мувофиқ бўладур. Сизлар бул аср қалқни ўз йўлларингизга қолмоқ иложини қилсангиз, қана қамон қилиб бўлмайдуки, Қашраб девонани сўзига тўғриду: «Қаёқидин вақти ўтти, қайси сўфиён излама» дейду. Ибратлик сўздур. Қар аср, қар қарн бир ақвор илан қечар. Агар умрни қоҳлаб ёқи қайтариб олмақ мумкин бўлса эди, Ва қайса-қайсаби қувватин[2], демас эдилар. Умрни қайтариб олура эдилар. Лекин бўлмайду, қамона турмайду, аср ва тор вақт қатар, илмсиз, ахлоқсиз қолур. Сизлар вақт, аср қайлатулкадрдек ўтув қатар, илмсиз, ахлоқсиз қолурсиз, ҳаракат дарқор, ижтиҳод дарқор. Қайтани сизга қойлаб қаргани йўк. Қамот қозирду, воқиф бўлинг, ақал қилинг, иш қилинг, йўл толинг, илм ўқунг. Оллох ёр этур.

Қуруқ қурма, қуруқ даста ақалда
Қолур тоқи қамон этмас қалалда.

Туркистон вилоятининг газети, 1914 йил, №18, 2 март

[1] Ушбу мақола миллатни жаҳолатга судраётган иллатлар танқидига бағишланган.

Миллатни янги илм-фан, техника тараккиётидан бахраманд бўлишга даъват этади. Маколада аёллар маърифати, бунинг фарзанд тарбиясидаги ўрни масалаларига, айникса, алохида эътибор берилган.

[2] Ва лисаш-шабоба биъавди кувватин — Кувват кайтса-да, ёшлик кайтмайди.